

The Role of the Economic Discourse of the Construction Era on Criminalization (1368-1376)

Mohsen Eini¹ | Saber Qamartabar²

1. Corresponding author, Associate Professor, Department of law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: eini@soc.ikiu.ac.ir
2. Master's Graduate in Criminal Law and Criminology, Department of law, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. Email: ghamartabar1900@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Received: 21 September 2025
Revised: 12 November 2025
Accepted: 1 December 2025
Available Online: 15 December 2025

Keywords

Economic Discourse,
Islamic Right Discourse,
Privatization,
Criminalization, Economic
Criminal Laws.

Abstract

The discourse of the Islamic left party believed in a state economy and activity in the cooperative sector, and did not consider the private sector to have a prominent role. The discourse of the Islamic right wing, which believed in a less governmental intervention in the economy and privatization, emerged with the victory in the 1368 presidential election and the election of the Supreme Leader. The question is, what effects did the dominance of the new discourse have on criminalization? In this article, using a descriptive-analytical method, library study, and an interdisciplinary approach, we have examined the emergence of economic discourse during the so-called Constructivist era, the interaction of Iranian legislative criminal policy actors with each other, and the formation of economic criminal laws. The findings show that the change in discourse led to a change in the list of crimes and that the economic discourse prevalent during this period had a positive role in the criminalization of certain behaviors. The article suggests that the future economic plans of political factions should be discussed in economic working groups consisting of economic and legal experts, and in light of expert review, strategies to counter economic threats should be formulated in the form of non-criminal laws, and that necessary criminalization should be achieved only as a last step.

Cite this article: Eini, M.; Qamartabar, S. (2025). **The Role of the Economic Discourse of the Construction Era on Criminalization (1368-1376)**. *Criminal Law Doctrines*, 22(29), 235-272. <https://doi.org/10.30513/cld.2025.7325.2163>

Extended Abstract

Introduction

The political system of each country determines the pattern of its economic system and causes changes in it. Capitalism and socialism are two well-known economic systems. Article 43 of the Iranian Constitution opposes the concentration and circulation of wealth in the hands of certain individuals and groups and the existence of the state as an absolute large employer. Article 44 also outlines the country's economic system based on governmental, private, and cooperative parts, which is a special type of economic system.

Islamists offered different interpretations of the principles of the Constitution, and in each period a specific reading of it has been considered. From the perspective of political economy three different economic approaches gradually emerged under the guise of Islamism. The first approach belonged to the "left Party" or "Imam's line," which believed in government's intervention in the economy, its control, and its nationalization, and advocated limiting private property and private sector. The second approach was even more indifferent to production than the first approach, believing in pure commercial activity but opposed governmental intervention in the economy and favored freedom of foreign trade. The third approach, which was formed between the previous two approaches and manifested in the second period, believed in production, which came to power after the war and with the beginning of Hashmi's presidency in 1989 in the form of "construction brokers."

Thus, among Islamists, both the privatization and the nationalization of the economy are common views, and each of these two views dominated the country in certain periods and left its effects in the political, social, economic and legal spheres. Leftist views led to increased governmental intervention in the economy and changed its structure, and governmental control paved the way for the spread of administrative and financial corruption, bribery and rent-seeking. Therefore, the political system has different effects on crime depending on whether it supports a state-owned or a free economy.

Since the 1360s, the Islamic leftist perspective has dominated economy in Iran, and the peak of this discourse was the victory in the Third Parliament, which had a majority in the hands of the left party. However, with the end of the war and the need for reconstruction, there was no longer any need to run the country as a welfare state, as this increased public spending, and it was necessary to adopt a new perspective appropriate to the current conditions. During this period, with Hashemi's victory in the presidential elections and the election of the Supreme Leader, the Islamic rightist perspective, which called for less governmental intervention in the economy and foreign investment became dominant.

Now the question is, what effects has the dominance of the new discourse had on criminalization in the realm of economic crimes? The research's hypothesis is that with the dominance of the Islamic right discourse and in order to support its programs, new criminalizations were introduced in the economic sphere, the most notably are the crim-

inalization of disrupting the economic system and the prohibition of receiving commissions.

This article lacks a research background in the relevant field. The aim of this research is to examine and analyze the impact of the political economy discourse of the construction era on the criminalization that took place in the economic sphere of this era, in order to promote studies related to criminal law and criminal policy in this case, and to suggest an expert analysis of economic issues in the light of future discourses.

Method

The subject has been studied using a descriptive-analytical method, using library research and relying on laws, bills, detailed discussions of the Islamic Consultative Assembly, books, scientific-research articles, and reliable databases, using an interdisciplinary approach. This method is able to achieve the research goal by describing and analyzing political events and the views expressed at the time of their occurrence. The article avoids bias towards the country's political views and factions, and examines their views and achievements with complete impartiality.

Results

The more prominent, well-known, and powerful the actors of a discourse are in the structure of the political system, and the more their discourse is in line with the conditions and circumstances of society, the more quickly the desired discourse becomes established and other actors interact with them, and as a result, new laws are passed that are appropriate to the components of that discourse and the programs they have envisioned for society. On this basis, politicians increase their influence to enact criminal laws and advance their goals and fulfill their slogans and promises as a shortcut, and exploit criminal laws for political gains, which sometimes leads to the enactment of hasty and unprofessional laws that do not guarantee balanced economic activities and endanger the fundamental rights and freedoms of individuals.

Conclusions

The application of this experience in Iran teaches us that, given the importance of the economy, political groups and factions always resort to political economy discourses to gain power, and deal with economic issues as a political and security manner and try to resort to criminalization and severe repressive criminal responses through legislation, which makes criminal law mass-oriented. The enactment of economic laws that involve emotional criminalization and severe and short-life repressive responses leads to the inflation of criminal laws, regardless of the negative economic consequences.

Economic issues require in-depth expertise in economic issues and solutions, and whenever a particular political faction comes to power, it is essential that the desired economic programs be presented in economic working groups consisting of economic and legal experts, and after expert studies, measures and solutions to deal with threats be formulated in the form of non-criminal laws, and criminalization, in the light of justified

and logical principles and criteria, be considered only as a last step. The dominance of the logic of depenalization and decriminalization in economic laws causes economic activities to be released from their closed state and to increase economic prosperity.

Author Contributions

The authors played an equal role in conceptualizing, initial writing, revising, and finalizing the article.

Date Availability

"No data available"

Acknowledgements

The authors thank the editor of the journal and the anonymous reviewers for their constructive comments in evaluating the article.

Ethical considerations

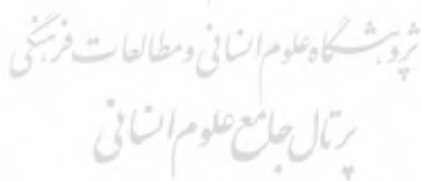
The authors have avoided data falsification, distortion, plagiarism, and any other research misconduct.

Funding

The authors have not received any funding.

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest.

نقش گفتمان اقتصادی دوران سازندگی بر جرم‌انگاری (۱۳۶۸-۱۳۷۶)

✉ محسن عینی^۱ | صابر قمرتبار^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی، قزوین، ایران. رایانامه:

eini@soc.ikiu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین‌المللی امام

خمینی، قزوین، ایران. رایانامه: ghamartabar1900@gmail.com

چکیده

گفتمان جناح چپ اسلامی به اقتصاد دولتی و فعالیت در بخش تعاونی‌ها باور داشت و نقش برجسته‌ای برای بخش خصوصی قائل نبود. گفتمان جناح راست اسلامی که به دخالت کمتر دولت در اقتصاد و خصوصی‌سازی عقیده داشت، با پیروزی انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۶۸ و انتخاب مقام رهبری ظهور کرد. سؤال این است که سیطره گفتمان جدید، چه آثاری بر جرم‌انگاری داشت؟ در این مقاله با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و با رویکردی میان‌رشته‌ای به ظهور گفتمان اقتصادی در دوران موسوم به سازندگی و تعامل کنشگران سیاست کیفری تقنینی ایران با یکدیگر و شکل‌گیری قوانین کیفری اقتصادی پرداخته‌ایم. یافته‌ها نشان می‌دهد که تغییر گفتمان موجب تغییر سیاهه جرائم شد و گفتمان اقتصادی مطرح در این دوران نقش ایجابی بر جرم‌انگاری برخی رفتارها داشت. مقاله پیشنهاد می‌کند که برنامه‌های اقتصادی آتی جناح‌های سیاسی در کارگروه‌های اقتصادی متشکل از کارشناسان اقتصادی و حقوقی مطرح و در پرتو بررسی کارشناسانه، راهکارهای مقابله ضد تهدیدات اقتصادی در قالب قوانین غیرکیفری تدوین گردد و جرم‌انگاری ضروری تنها در آخرین گام محقق شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۸/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۰

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۹/۲۴

کلیدواژه‌ها

گفتمان اقتصادی، راست اسلامی، خصوصی‌سازی، جرم‌انگاری، قوانین کیفری اقتصادی.

استناد: عینی، محسن؛ قمرتبار، صابر. (۱۴۰۴). نقش گفتمان اقتصادی دوران سازندگی بر

جرم‌انگاری (۱۳۶۸-۱۳۷۶). *آموزه‌های حقوق کیفری*، ۲۲(۲۹)، ۲۲۵-۲۷۲.

<https://doi.org/10.30513/cld.2025.7325.2163>

مقدمه

ماهیت نظام اقتصادی هر کشور در پرتو ماهیت و نظام سیاسی آن شکل می‌گیرد و متحول می‌شود و سلامت نظام اقتصادی موجب تقویت ملی و بین‌المللی قوای عمومی، یعنی در واقع، نظام سیاسی در سطح داخلی و خارجی می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۷، ص. ۴۵۳). نظام سیاسی هر کشور الگوی نظام اقتصادی آن را تعیین و موجب دگرگونی در آن می‌گردد و داشتن نظام اقتصادی قوی نظام سیاسی را کارآمد می‌کند. از این رو نظام اقتصادی از لوازم نظام سیاسی است.

سرمایه‌داری و سوسیالیسم دو نظام اقتصادی معروف‌اند. در سرمایه‌داری، مردم و بخش خصوصی نقش پررنگی دارند، ولی همه امور در دست آن‌ها نیست، و در سوسیالیسم، دولت نقش پررنگی دارد و مردم و بخش خصوصی نقش کم‌رنگی دارند (دادگر، ۱۳۹۶، ص. ۸۶۰). در مقدمه قانون اساسی و اصل سوم آن، ساختار اقتصادی جامعه ایران بر پایه اصول و ضوابط اسلامی بنا شده است و بر پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه وفق موازین اسلامی تأکید دارد که اقتصاد وسیله است نه هدف و برای رفع نیازهای انسان و در جهت رشد و تکامل اوست تا عامل تخریب و تباهی نگردد و مبتنی بر تمرکز، تکاثر و سودجویی نیست و سایر ارزش‌های آن طبق اصل ۴۳، منع اضرار به غیر، انحصار و احتکار و ربا و دیگر معاملات باطل و حرام و استقلال اقتصادی و جلوگیری از سلطه بیگانگان است. در اصل ۴۳ با تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص و وجود دولت به عنوان کارفرمای بزرگ مطلق، مخالفت شده است و اصل ۴۴ نیز نظام اقتصادی کشور را بر پایه دولتی، خصوصی و تعاونی ترسیم کرده است که گونه‌ای خاص از نظام اقتصادی است.

برخی از این اصول بیشتر از آن‌که بر کارایی حقیقی مبانی اقتصادی کشور استوار باشند، متکی بر اصول ایدئولوژیک هستند و اساساً از لحاظ اجرایی، با توجه به منطبق نبودن با واقعیت مشکلاتی به همراه دارند (جعفری، ۱۳۹۹، ص. ۱۵). از این روست که اسلام‌گراها تفسیرهای متفاوتی از آن ارائه کردند و در هر دوره‌ای به قرائت خاصی از آن توجه شده است و در عمل نتوانسته‌اند اقتصاد کشور را شکوفا نمایند.

از منظر اقتصاد سیاسی، سه رویکرد اقتصادی متفاوت در پوشش اسلام‌گرایی به تدریج از هم متمایز شدند. رویکرد اول متعلق به «جناح چپ» یا «خط امام» بود و در دولت مهندس موسوی نمود یافت که بدون آن‌که تأکید چندانی بر تولید داشته باشد معتقد به توزیع بود و با تأکید بر

عدالت اجتماعی و رفع فقر، معتقد به دخالت دولت در اقتصاد و کنترل آن و دولتی کردن تولید، توزیع و تجارت خارجی بود و همچنین با یک جهت‌گیری رادیکال و تا حدودی سوسیالیستی و حتی نوگرایانه دینی، ضد سرمایه‌داری و لیبرالیسم سیاسی و اقتصادی و طرف‌دار محدود نمودن مالکیت خصوصی و بخش خصوصی و نفی ضمنی یا صریح کارکرد بازار و توزیع ثروت به نفع طبقات پایین جامعه بود. رویکرد دوم حتی بیش از رویکرد اول، به تولید بی‌اعتنا بود و به فعالیت تجاری محض اعتقاد داشت، ولی مخالف دخالت دولت در اقتصاد و طرف‌دار آزادی تجارت خارجی و حتی محدود کردن حوزه اختیارات ولی فقیه بود که تجار و بازاریان و علما و روحانیان محافظ‌کار منادی آن بودند. رویکرد سوم که در میانه دو رویکرد قبلی شکل گرفت و در دوره دوم نمود یافت، معتقد به تولید بود که پس از جنگ و با آغاز ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی در سال ۱۳۶۸ و در قالب «کارگزاران سازندگی» و با تکیه بر مدیران تکنوکرات و فن‌سالاران و بورژوازی دولتی، به کار و تولید و صنعتی شدن و رشد و رونق اقتصادی همت گماشت (موتقی، ۱۳۸۵). در واقع، جناح راست اسلامی مخالف مداخله و کنترل دولت در امور اقتصادی و معتقد به حاکمیت قانون عرضه و تقاضا و سپردن امور اقتصادی به بخش خصوصی برای حل مشکلات اقتصادی و تعادل قیمت‌هاست، و آگاهی امور اقتصادی به مردم را ضروری و حتی واجب می‌داند و معتقد است که دولت فقط و فقط باید هدایت و نظارت کند (روشنفکر، ۱۳۷۸).^۱ به این ترتیب، در بین اسلام‌گرایان، هر دو دیدگاه خصوصی‌سازی و دولتی‌سازی اقتصاد رایج است و هر یک از این دو دیدگاه در دوره‌های خاصی بر کشور حاکم گردید و آثار خود را در حوزه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و حقوقی بر جای گذاشت.

دیدگاه‌های چپ موجب افزایش مداخله دولت در اقتصاد و تغییر ساخت آن گردید. از این رو، به عقیده برخی از صاحب‌نظران، کنترل دولتی زمینه‌ساز گسترش فساد اداری و مالی و رشوه^۲ و

۱. برای خصوصی‌سازی و انطباق آن با آموزه‌های اسلامی، به دو کتاب الأحكام السلطانية اثر ماوردی و الأموال اثر ابو عبید قاسم بن سلام از اهل سنت استناد می‌کنند و برخی اقطاع پیامبر (ص) را جواز بر خصوصی‌سازی می‌دانند، ولی به نظر برخی محققان، اقطاع ایشان در اراضی موات و اقطاع زکات بود و ماوردی و ابن‌سلام موضوع را فقط از حیث تاریخی و نه فقهی و حجیت آن بررسی کرده‌اند و از این رو به نظر برخی پژوهشگران، مجوز خصوصی‌سازی مستند به حدیث نیست (رضوی، ۱۳۹۹، ص. ۱۰۲-۱۰۵).

۲. ارتشا از نخستین سال‌های قانون‌گذاری وارد متون کیفری شد و مهم‌ترین قوانین برای برخورد با آن حاصل تلاش قانون‌گذار در دهه ۱۳۶۰ است و قانون مجازات اسلامی ۱۳۶۲ و قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشا، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام، نمونه آن است (نجفی ابرندآبادی و همکاران، ۱۳۹۶).

رانت خواری شد (موثقی، ۱۳۸۵). اصولاً اقتصاد دولتی زمینه ارتکاب جرائمی را فراهم می‌آورد که توسط مستخدمان و صاحب‌منصبان دولتی قابل ارتکاب است.

به عقیده صاحب‌نظران دیگر، نظام سیاسی برحسب این‌که از اقتصاد دولتی یا آزاد حمایت می‌کند آثار متفاوتی بر بزهکاری دارد (نجفی‌آزین‌آبادی، الف، ۱۳۸۳، ص. ۲۱۸۳). خصوصی‌سازی و آزادسازی اقتصادی موجب کاهش دخالت دولت و کم‌رنگ شدن نقش آن می‌شود و نقش بخش خصوصی در اقتصاد پررنگ می‌گردد و در این صورت، امکان ارتکاب جرم و فضای آن در این حوزه برای تمام افراد فراهم است.

از دهه ۶۰، دیدگاه چپ اسلامی بر اقتصاد ایران حاکم شد و اوج این گفتمان، پیروزی در مجلس سوم است که اکثریت آن در دست جناح چپ بود. ولی با پایان جنگ و ضرورت بازسازی، دیگر نیازی به اداره کشور به صورت دولت رفاه نبود، زیرا این امر موجب افزایش هزینه‌های عمومی شد و لازم بود دیدگاه جدیدی متناسب با شرایط کنونی روی کار آید که در این دوران با پیروزی هاشمی رفسنجانی در انتخابات ریاست جمهوری و انتخاب مقام رهبری، دیدگاه راست اسلامی که خواستار دخالت کمتر دولت در اقتصاد و سرمایه‌گذاری خارجی بود، حاکم شد. حال سؤال این است که سیطره گفتمان جدید چه آثاری بر جرم‌انگاری در حوزه جرائم اقتصادی داشته است؟ فرضیه تحقیق این است که با سیطره گفتمان راست اسلامی و برای حمایت از برنامه‌های آن و جلوگیری از اخلاف در آن‌ها، جرم‌انگاری‌های جدیدی در حوزه اقتصادی صورت گرفت.

این مقاله فاقد پیشینه پژوهش در زمینه مربوط است که در آن با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و اتکا بر قوانین، لوایح، مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، کتاب‌ها، مقاله‌های علمی - پژوهشی و پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر و با رویکردی میان‌رشته‌ای، موضوع بررسی شده است.

هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل تأثیر گفتمان اقتصاد سیاسی دوران سازندگی بر جرم‌انگاری‌های صورت‌گرفته در حوزه اقتصادی این دوران است تا علاوه بر ارتقای مطالعات مربوط به حقوق کیفری، سیاست جنایی و اقتصاد سیاسی در این مورد، پیشنهادهای کاربردی در برخورد با مسائل اقتصادی و در پرتو گفتمان‌ها در آینده را ارائه کند. بر این مبنای مقاله در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول، گفتمان اقتصادی جناح سیاسی پیروز و شکل‌گیری

سیاست کیفری جدید را بررسی می‌کنیم و در بخش دوم، اقبال به رویکرد اقتصاد آزاد در دولت سازندگی و تحول در جرم‌انگاری را مورد بحث و تحلیل قرار می‌دهیم و با بهره‌گیری از این وضعیت، پیشنهاد‌های مناسب برای جرم‌انگاری را ارائه می‌کنیم.

۱. گفتمان اقتصادی - سیاسی جناح پیروز و ظهور سیاست کیفری جدید

گفتمان‌ها قدرت دارند و جهان محصول آن‌هاست. این قدرت آنان را قادر می‌سازد که موضوعی سیاسی یا اجتماعی را برجسته کنند یا به حاشیه برانند (جمشیدی و نوابخش، ۱۳۹۵). ازاین‌رو ظهور گفتمان‌های اقتصادی - سیاسی در هر دوره‌ای موجب برجستگی دسته‌ای از مسائل می‌گردد که تلاش برای جرم‌انگاری‌های جدید در حوزه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را به دنبال می‌آورد و سیاست کیفری را متحول می‌کند.

سیاست کیفری نوع و میزان پاسخ به بزهکاری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۲، ص. ۷۲۸). بنابراین نوع جرم و مجازات آن توسط دولت انتخاب می‌گردد و امری گزینشی است که به عقیده برخی صاحب‌نظران، گونه‌های بزهکاری در هر کشور سیاست‌های کلان آن را منعکس می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۰) و با عوض شدن سیاست‌های کلان کشور نوع جرم نیز تغییر می‌یابد و سیاستمداران برای رویارویی با این جرم‌ها، تمهیدات مختلفی به کار می‌برند (نجفی ابرندآبادی و همکاران، ۱۳۷۹). بنابراین سیاستمداران علاوه بر جرم‌انگاری جدید و گزینش جرم، نوع پاسخ به آن را نیز تعیین می‌کنند و سیاست کیفری، سیاست‌های کلان و سیاستمداران در هر کشوری متأثر از گفتمان حاکم بر آن با هم پیوند دارند و سیاستمداران بر سر اجرای برنامه‌ها و تثبیت گفتمان‌های اقتصادی حاکم که با ظهور سیاست کیفری جدید، به‌ویژه با جرم‌انگاری‌های نو همراه است، با هم تعامل می‌کنند.

۱-۱. پیوند سیاستمداران و سیاست کیفری

گروه‌ها و جناح‌های سیاسی کنشگران عرصه قانون‌گذاری اند. این اشخاص در فرایند ایجاد قانون، گفتمان ویژه خود را به همراه می‌آورند که از آن به گفتمان سیاسی تعبیر می‌شود (خانعلی‌پور و اجارگاه و محبی، ۱۳۹۷). ازاین‌رو قانون‌گذاری، حاصل گفتمان سیاسی است که سیاستمداران مطرح می‌کنند. به عقیده برخی از صاحب‌نظران، رخداد‌های سیاسی از نوع رأی‌گیری مجلس یا قوه مجریه با لحاظ این‌که کدام یک از جناح‌های سیاسی یا احزاب در انتخابات موفق می‌شوند،

باعث تحول در رویکرد تقنینی - اجرایی هر کشور می‌شود. طیف پیروز، ناچار می‌باشد موارد و خط‌مشی‌های اقتصادی، اجتماعی و حقوقی موضوع وعده‌های انتخاباتی خود را در پرتو اصول قانون اساسی تعریف و اعمال نماید (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۸، ص. ۷۷۰). به این ترتیب، با روی کار آمدن هر جناح سیاسی در انتخابات، کنشگران جدیدی در عرصه قانون‌گذاری روی کار می‌آیند و گفتمان جدیدی در اثر شعارهای انتخاباتی آن‌ها بر کشور حاکم می‌گردد و رویکرد سیاست‌کیفری تغییر می‌کند.

به عقیده پل میشل فوکو،^۲ «این روابط قدرت از طریق گفتمان است که سوزدها و ابژه‌های جرم را می‌سازد و در نهایت به‌عنوان بخشی از واقعیت جرم قلمداد می‌شوند. در نتیجه، اگر روابط قدرت تغییر کند، سیاهه جرائم تغییر می‌کند» (نجفی ابرندآبادی و گلدوزیان، ۱۳۹۷). به این ترتیب، تغییر گفتمان موجب تغییر در روابط قدرت و سیاهه جرائم است.

به علت تفاوت در ارزش‌های سیاسی و اقتصادی حکومت‌ها حقوق جزای آن‌ها با هم متفاوت است (نجفی ابرندآبادی، ب، ۱۳۸۳، ص. ۵). تفاوت حقوق کیفری کشورها از نظام سیاسی - اقتصادی و کنشگران متفاوت آن ناشی می‌شود و می‌توان باور داشت که هر نظام سیاسی، از حقوق کیفری ویژه خود برخوردار است.

از سوی دیگر، موضوع‌های علم سیاست و حقوق به‌طور کامل به هم ارتباط دارند (عالم، ۱۳۷۳، ص. ۷۹) که این موجب می‌گردد مسائل و چالش‌های حقوق و علم سیاست یکی باشد و هر نوع تحول و دگرگونی در سطوح نظام سیاسی موجب تغییر در سیاست کیفری گردد.

بین سیاست کیفری و دنیای سیاست تعامل وجود دارد و سیاستمداران با جرم‌انگاری رفتارها، چارچوب پاسخ‌های جامعه را مشخص می‌کنند (شامبیاتی و همکاران، ۱۳۹۶). از این رو کنشگران دنیای سیاست و کنشگران سیاست کیفری تقنینی یکی هستند و پاسخ به جرائم را کنشگران سیاسی تعیین می‌کنند.

درک چرخه سیاست‌گذاری مستلزم توجه به جامعه سیاسی بین‌دولتی یا نظامی مرکب از دیوان‌سالاری، کارمندان عادی قوه قانون‌گذاری، رهبران گروه‌های ذی‌نفوذ، محققان و گزارشگران متخصص در این حوزه است. به این ترتیب، تمرکز بر نهادهای خاص و منحصر نمی‌تواند به فهم این فرایند یاری رساند (خانعلی‌پور و اجارگاه و محبی، ۱۳۹۷). به عبارتی، سیاست‌گذاری علاوه

3. Paul Michel Foucault

بر این‌که تحت تأثیر ساختار نظام و کارگزاران آن است، از عوامل خارج از آن، که لابی‌ها و افراد علمی هستند نیز تأثیر می‌پذیرد.

به عقیده صاحب‌نظران، نقش مجالس قانون‌گذاری در فرایند سیاست‌گذاری تحت تأثیر دو دسته عوامل ساختاری و کنشگران قرار دارد. عوامل ساختاری شامل اختیارات و صلاحیت‌های قانونی مجلس، ساختار و سازمان‌های درونی مجلس (سازمان حزبی مجلس، کمیسیون‌ها و منابع)، جایگاه مجلس در توزیع قدرت و ساختارهای بیرون از مجلس (ساختار اداری و اجرایی، ساختار حزبی و انتخاباتی و تحولات بزرگ سیاسی و اقتصادی) هستند. کنشگران عبارت‌اند از رئیس مجلس، رئیس قوه مجریه، نمایندگان و گروه‌های نفوذ. این ساختارها و کنشگران در تعامل با یکدیگر نقش مجالس را در فرایند سیاست‌گذاری شکل می‌دهند (سینایی و همکاران، ۱۳۹۰). به این ترتیب، سیاست‌گذاری در اختیار یک نهاد یا یک مقام نیست، بلکه به کنشگران مختلف در ساختار نظام سیاسی و نظام سیاسی و تحولات سیاسی و اقتصادی نیز بستگی دارد. از این‌رو مبارزاتی که به مفهوم امنیت شکل می‌دهد می‌تواند در نتیجه مبارزه و کشمکش میان میدان‌های متخصصان و کنشگران امنیت باشد. امنیتی کردن متأثر از عادت‌واره‌های مختلفی است که به‌طور فزاینده‌ای توسط میدان‌های مختلف اجتماعی تعریف می‌شود. طبق این دیدگاه نمی‌توان نتیجه این روند را از منظر خواست یک کنشگر، حتی کنشگر مسلط تلقی کرد. کنشگران هرگز نتایج نهایی حرکتی که انجام می‌دهند را نمی‌دانند، زیرا نتیجه به تأثیرات میدانی بسیاری از کنشگران بر سر تعیین نوع امنیت بستگی دارد (ابراهیمی، ۱۳۹۲). در ایران این کنشگران شامل مقامات سیاسی و مقامات امنیتی‌اند که می‌توانند موضوعی را به‌عنوان معضل اجتماعی یا جرم مطرح کنند و برای آن قائل به راهکارهایی شوند. ذهن این کنشگران متأثر از مؤلفه‌های متفاوتی است و از دید خاصی به موضوع می‌نگرند که می‌تواند برداشت آن‌ها را از موضوع متفاوت سازد.

۲-۱. تعامل کنشگران سیاسی بر سر گفتمان اقتصادی

در نظام‌های سیاسی مردم‌سالار، جرم در نتیجه چانه‌زنی میان نیروهای سیاسی به قانون راه پیدا می‌کند (نجفی ایرندآبادی، ۱۳۸۱، ص. ۱۰۲۴). به عبارتی دیگر، جرم‌انگاری شامل فرایندی از پایین به بالاست که نیروهای جامعه مدنی، مطابق نیاز و انتظارات خود برای جرم‌انگاری یک رفتار با هم مذاکره می‌کنند.

به عقیده برخی صاحب‌نظران، در جوامعی مثل ایران، مبنای تصمیمات و سیاست‌ها گرایش و باورهای فرد است تا عقل جمعی و تصمیم‌گیری در بستر احزاب، چون بسیاری از نهادها نوسازی نشده‌اند، ولی در جوامع توسعه‌یافته هم عنصر فرد مهم است (زیباکلام، ۱۳۸۴). ازاین‌رو در جوامع مردم‌سالار و توسعه‌یافته و جوامع دیگر بینش و تفکرات فردی افراد در تصویب قوانین به میزانی تأثیرگذار است. این تأثیر در جوامع پیشرفته کمتر، ولی در جوامع دیگر بسیار مشهود است.

در بازنگری قانون اساسی، اختیارات مقام رهبری افزایش یافت و با اضافه شدن قید «مطلقه» در اصل ۵۷ که در قانون اساسی قبلی نبود، به اختلاف نظرها بر سر حدود و اختیارات ایشان پایان داده شد و قدرت رهبری بر تمام نظام که در گذشته تحت سیطره شخصیت کاریزمای امام بود سایه انداخت و قوای کشور تحت امر مطلق ایشان در آمد و وظیفه حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه که در گذشته طبق اصل ۱۱۳ بر عهده رئیس‌جمهور بود، طبق اصل ۱۱۰ در اختیار ایشان قرار گرفت و در این حالت، همه قوا در مسیر خط‌مشی رهبری و نگرش و باورهای ایشان قرار گرفتند.

در زمینه اقتصادی، نگرش‌های اقتصادی جناح راست، با توجه به آموزه‌های فقه سنتی، با نظرات و رهیافت‌های مقام رهبری همراه شد و ازاین‌رو در جلسه‌ای که در تاریخ ۱۳۷۲/۱۲/۰۴ بین قوه مجریه و نمایندگان مجلس تشکیل شد، رئیس‌جمهور تأکید کرد:

” سیاست‌های اقتصادی، منطبق بر خواست و رهنمودهای مقام معظم رهبری است. همچنین رئیس‌مجلس گفت: تبعیت و حرکت نمایندگان حول محور نقطه نظرات امام راحل و مقام معظم رهبری است (مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۴، کد خبر: ۱۶۴).

به این ترتیب، قوه مجریه و قوه مقننه در مسیر خط‌مشی سیاست‌های اقتصادی مقام رهبری قرار گرفتند.

در این دوران، اختیارات رئیس‌جمهور نیز افزایش یافت و ایشان با حفظ گفتمان اصلی، یعنی گفتمان انقلاب اسلامی که راهبرد اصلی است، مبادرت به تعیین تاکتیک‌های مطابق با بینش مقام رهبری و قانون اساسی نمود و این گفتمان‌های رؤسای جمهور از این تاریخ به بعد

بر تمام کشور سیطره یافت. بعد از سال ۱۳۶۸ هاشمی رفسنجانی به ریاست جمهوری رسید که این امر مصادف با رهبری آیت‌الله خامنه‌ای و افزایش قدرت رهبری در قانون اساسی است. با توجه به شخصیت هاشمی رفسنجانی که نفوذ زیادی در مجلس و سایر نهادها داشت و هماهنگی بین او و مقام رهبری در این دوران متأثر از اوضاع و احوال حاکم داخلی و بین‌المللی و دیدگاه‌های مشترک بود، گفتمان اقتصادی سازندگی به عنوان یک تاکتیک جمهوری اسلامی برگزیده شد و این دیدگاه جدید بر تمام ارگان‌های کشور سایه افکند.

در این دوران، دیدگاه چپ دیگر قادر نبود بر مشکلات جامعه فائق آید و دیدگاه راست اسلامی می‌توانست کشور را در جهت رفع مشکلات به جلو ببرد و گفتمان دیگری غیر از این نبود و شعارهای آن بازسازی جنگ، اشتغال‌زایی، توسعه اقتصادی، حمایت از سرمایه‌گذاران و ایجاد امنیت برای سرمایه بود. در این دوران، بر اقتصاد بازار آزاد، خصوصی‌سازی و آزادسازی و کاهش کنترل دولت بر اقتصاد، توسعه صادرات، تشویق سرمایه‌گذاری خارجی، تک‌نرخ کردن ارز و تولید به جای توزیع تأکید شد (سینایی و اکبری، ۱۴۰۰) و اصلاح مالی و پولی به عنوان شالوده بنیادی سیاست دولت در روند بازسازی اقتصادی به شمار می‌رفت. هدف بنیادی دولت، بهبود بخشیدن به شرایط پولی برای رقابت با سایر ارزهای بین‌المللی بود (معین‌الدینی و انتظار المهدی، ۱۳۸۸). به این ترتیب، برنامه‌های اقتصادی نوینی در عرصه نظام سیاسی و اقتصادی ظهور یافت که متأثر از دیدگاه‌های جناح راست اسلامی بود.

دولت برنامه اول توسعه را با انتخاب استراتژی آزادسازی اقتصادی و بازسازی آغاز نمود. این برنامه در بهمن ۱۳۶۸ به تصویب رسید و اهداف کلی آن عبارت بودند از: بازسازی و تقویت ظرفیت دفاع ملی، بازسازی مراکز تولیدی، ایجاد رشد اقتصادی با محوریت کشاورزی و مهار تورم، تأمین عدالت اجتماعی، تأمین حداقل نیازهای اساسی مردم، تعیین اصلاح‌الگوی مصرف و اصلاح سازمان مدیریت اجرایی و قضایی کشور (پژویان و همکاران، ۱۳۸۷). از این رو گفتمان اقتصادی این دوران تأثیر خود را بر برنامه‌های اقتصادی بر جای نهاد.

طرح گفتمان سازندگی مقارن با سه دوره مجلس بود. با وقوع انشعاب میان نیروهای اسلام‌گرا عرصه سیاسی در آستانه مجلس سوم شاهد حضور دو جناح عمده چپ و راست بود. این تشکل [مجمع روحانیون مبارز] در نخستین عرصه منازعه که انتخابات مجلس سوم بود، توانست به پیروزی دست یابد. شعار محوری مجمع روحانیون مبارز دفاع از محرومان و

مستضعفان و برقراری عدالت در جامعه بود و همین امر سبب شد این جناح از حمایت اقشار وسیع مردم و علما و بسیاری از نهادهای انقلابی برخوردار شود و به پیروزی چشمگیری در انتخابات مجلس سوم دست یابد. با پیروزی مجمع و تشکل‌های همسو در انتخابات مجلس سوم، دو قوه مقننه و مجریه در اختیار جناح چپ قرار گرفت، اما این همگرایی در عرصه قدرت عمر طولانی نداشت و دیری نپایید که قدرت جناح چپ رو به افول نهاد (پناهی و امینی، ۱۳۹۲). این جناح توانست با بهره‌گیری از راهبرد امام خمینی که دفاع از محرومان و اجرای عدالت بود، با توجه به شرایط و اوضاع کشور، حمایت مردم و علما را کسب کند و قدرت را احراز نماید، ولی نتوانست جایگاه خود را حفظ کند.

به عقیده صاحب‌نظران، جناح چپ فاقد انسجام درونی و فاقد تئوری خاص اقتصادی بود. پس از ارتحال امام و ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی، جناح چپ در مجلس دوباره شد و بخشی از آن‌ها با جناح راست تعامل کردند و بخش دیگر بر موضع خود باقی ماندند. از این رو فعالیت نمایندگان چپ نسبت به دور دوم مجلس کمتر بود. این وضعیت به ناتوانی در پیشبرد شعارها، تن در دادن به سیاست‌های قوه مجریه و کاهش اثرگذاری مجلس بر سیاست‌گذاری انجامید (سینایی و همکاران، ۱۳۹۰). این مجلس که نتوانست از راهبرد امام خمینی برای ساماندهی به اوضاع و احوال کشور به خوبی استفاده کند، مجبور به حرکت در مسیر گفتمان دیگری شد. مجلس سوم که از حیث سیاسی چپ بود، از حیث اقتصادی راست عمل کرد و نوع مصوبات آن با سیاست‌های جناح راست موافق بود: تعدیل اقتصادی، واگذاری و خصوصی‌سازی و آزادسازی قیمت‌ها و کاهش یارانه، وام و قرضه و سرمایه‌گذاری خارجی (صدر، ۱۳۹۰/۰۴/۰۲، خبر آنلاین). در این دوران، قوه مقننه علی‌رغم اختلاف نظرها، از قوه مجریه تبعیت می‌کرد و در راستای اهداف اقتصادی و پشتیبانی از آن، شروع به قانون‌گذاری نمود.

در انتخابات مجلس چهارم، جناح راست که با شعار «حمایت از دولت هاشمی» به میدان آمده بود، توانست اکثریت را از آن خود نماید و تمام کاندیداهای جامعه روحانیت مبارز به مجلس راه یافتند و مجلس از نمایندگان جناح راست و بیشتر راست‌گرایان جناح راست تشکیل شد. در این دوره، ریاست قوه قضائیه هم به آیت‌الله محمد یزدی، عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم (۶۸-۷۸) و از نهادهای همسو با جامعه روحانیت مبارز رسید و به این ترتیب، سیطره

جناح راست بر ارکان حکومتی کشور فراهم آمد (کناری دماندی، ۱۳۹۹) و این وضعیت زمینه استقرار هرچه بیشتر گفتمان سازندگی را فراهم آورد.

گفتمان غالب مجلس چهارم، اعتدال، دفاع از دولت، تقدم توسعه بر عدالت و تنش زدایی بود (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۳). همگرایی گفتمان این مجلس با گفتمان اقتصادی دوران سازندگی آشکارا دیده می‌شود و مؤلفه‌های گفتمانی آن با مؤلفه‌های گفتمانی دولت همسوست.

مقام رهبری هم در ابتدای بازگشایی مجلس چهارم، آن را به حمایت، تعاون، همراهی و همدلی با دولت توصیه نمود (خامنه‌ای، ۱۳۷۱/۳/۷، قسمت پیام‌ها). به این ترتیب، در این دوران تمام نهادهای کشور با هم از جناح راست اسلامی یا جناح‌های همسو با آن بودند که بر حمایت از برنامه‌های اقتصادی سازندگی تأکید داشتند و مقام رهبری هم پشتیبان آن برنامه‌ها بود.

ساخت متمرکز قدرت و واگذاری تهیة سیاست‌های کلان به مجمع تشخیص مصلحت نظام، به کاهش حوزه تأثیرگذاری مجلس در فرایند سیاست‌گذاری انجامید، زیرا از این طریق مظلوف سیاست‌گذاری و قالب قوانین تعیین می‌گردید. مجلس سوم گرچه خود را مخالف سیاست‌های دولت هاشمی رفسنجانی معرفی می‌کرد، اما این امر هیچ‌گونه بروز خارجی مؤثر در زمینه تدوین و تصویب قوانین نداشت و برای آن‌که به کارشکنی متهم نشود همراهی خوبی با دولت داشت و مخالفت‌ها به نطق‌های نمایندگان محدود گردید (فقیهی و همکاران، ۱۳۹۳). تغییر در ساختار سیاسی و تأسیس نهادهای سیاست‌گذار دیگر، یکی از عوامل کاهش حوزه اثرگذاری مجلس و همراهی آن با دولت بود.

از این رو رئیس‌جمهور در مورد مجلس سوم و چهارم و دستگاه قضا می‌گوید: «مجلس شورای اسلامی دور سوم در تصویب برنامه‌ها واقعاً به ما کمک کرد و در مورد مجلس چهارم هم هماهنگی به خوبی دیده می‌شود و دستگاه قضا نیز هماهنگ بود» (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۷۱/۰۶/۱۰، مصاحبه تلویزیونی) و مقام رهبری در مورد مجلس چهارم می‌فرماید: «مجلس با دولت خدمتگزار و به خصوص رئیس‌دولت و کارهای ارزشمندی که در دولت انجام می‌گیرد همکاری دارد» (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۳/۰۸، قسمت بیانات). به این ترتیب، مجلس سوم که مرکب از جناح چپ بود، گفتمان اقتصادی جناح راست را پذیرفت و آن را سرلوحه کار خود قرار داد و در راستای آن عمل نمود. مجلس چهارم هم قبل از روی کار آمدن، شعار حمایت از این گفتمان را سرلوحه کار خود قرار داد و با دستاویز قرار دادن این گفتمان پیروز شد و به توصیه مقام رهبری نیز به همکاری با

دولت ملزم گردید و به این ترتیب، با دولت همسو بود. بر این پایه، در بخش بعدی، دگرگونی در فضای اقتصادی کشور بر اثر نگاه‌های نوین به اقتصاد و تأثیر آن بر جرم‌انگاری‌های صورت‌گرفته را بررسی می‌کنیم.

۲. اقبال به رویکرد اقتصاد آزاد در دولت سازندگی و تحول در جرم‌انگاری

در حالی که خصوصی‌سازی ضمن کاهش مسئولیت دولت، پای الیگارش‌های شبه‌دولتی و الیگارش‌های مرتبط با دولت را به میان می‌آورد و در واقع، خصوصی‌سازی را به سمت فسادزایی گسترده سوق می‌دهد، ولی خصوصی‌سازی فی‌نفسه فسادزا نیست و با بسیاری از نظام‌ها و جوامع قابلیت انطباق دارد و آنچه این فرایند را فسادزا می‌کند عدم نظارت و اجرای نادرست آن است (نقی‌پور نصیرآبادی و عالی‌پور، ۱۴۰۱). در اقتصاد آزاد ثروت‌اندوزی، منفعت‌گرایی و سود بیشتر انگیزه اصلی است و فعالیت‌های اقتصادی، گسترده و متنوع است. از این رو قانون‌گذار برای حمایت از آن و انطباق با شرایط حاکم، قانون وضع می‌کند (نجفی‌ابرنندآبادی، الف، ۱۳۸۴، ص. ۲۳۴۶). اما باید اذعان نمود که خصوصی‌سازی صرف‌نظر از این‌که فسادزا یا فسادزداست، یک نوع اقتصاد است که فضاهای جرم‌خیز خود را دارد.

خصوصی‌سازی از این جهت مورد توجه اقتصاددانان قرار گرفته است که در فرایندش حقوق مالکیت به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های رشد و توسعه به رسمیت شناخته می‌شود و از این طریق با تشویق مردم به مشارکت در اقتصاد، مبادلات تجاری افزایش می‌یابد و هزینه‌ها کاهش پیدا می‌کند و در نهایت، این امر به رشد اقتصادی می‌انجامد و اثرگذاری انگیزه کسب سود فیزیکی از مزایای آن است و حرکت به سوی اقتصاد باز را فراهم می‌آورد (نقی‌پور نصیرآبادی و عالی‌پور، ۱۴۰۱). فرایند خصوصی‌سازی، سرمایه‌های مالی زیادی را جابه‌جا می‌کند (نجفی‌ابرنندآبادی، الف، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۶۸). ولی مشارکت گسترده مردم در اقتصاد، افزایش مبادلات تجاری، رشد اقتصادی، انگیزه کسب سود، حرکت به سوی اقتصاد باز، افزایش تولید و گردش حجم بالای پول خود نیز زمینه سوءاستفاده در حوزه اقتصادی را فراهم می‌سازد. افراد سودجو از این فرصت استفاده می‌کنند و تخلفاتی مرتکب می‌شوند که از قلمرو قوانین گذشته خارج است و از این رو نیاز به قانون‌گذاری متناسب با شرایط جدید را فراهم می‌سازد. از سوی دیگر، پیوستن به اتحادیه‌های اقتصادی مستلزم داشتن اقتصاد و پول باثبات است و باید قوانینی وضع گردد

تا آن را در برابر افرادی که می‌خواهند ثباتش را به مخاطره بیندازند، کنترل نمایند تا اخلاقی در آن صورت نگیرد. به‌طور کلی، این اقتصاد باید به میزان کافی ابزار پشتیبان حقوقی را در اختیار داشته باشد.

ابزار سرکوبگر در هر نظام سیاسی حقوق کیفری است (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۰، ص. ۸۹۶) و یکی از راه‌های کنترل حقوقی فعالیت‌های اقتصادی از طریق حقوق جزاست. با گذشت زمان و شکل‌گیری حکومت‌های سازمان‌یافته و مدرن، استفاده از ابزار قانون برای کنترل رفتارهای اقتصادی بُعد جدیدی یافت. جرم‌انگاری برخی از رفتارهای اقتصادی به دولت امکان می‌داد که برای ایجاد نظام اقتصادی مورد نظر، اعمال سیاست‌های اقتصادی، ارشاد فعالیت‌های اقتصادی و نیل به اهداف اقتصادی خود، از ظرفیت حقوق جزا بهره‌مند شود. در نتیجه، توسل به حقوق جزا برای تنظیم و کنترل فعالیت‌های اقتصادی ابعاد تازه‌ای پیدا کرد و تعداد عناوین جرائم اقتصادی افزایش یافت. علاوه بر قوانین جزایی، هر کدام از قوانین اقتصادی نیز عناوین مجرمانه جدیدی را به سبب جرائم اضافه کرد. به اقتضای پیچیده شدن و گستردگی مبادلات تجاری و... جرائم گوناگونی به وجود آمد که در گذشته سابقه نداشت. در نتیجه، جرائم ایجاد انحصار و اخلال در نظم اقتصادی، سوءاستفاده مدیران شرکت‌ها به وجود آمد (شیروی، ۱۴۰۰، ص. ۱۳-۱۵). حقوق جزا با تقسیم‌بندی فعالیت‌های اقتصادی به مشروع و نامشروع نقش بسزایی در هدایت فعالیت‌های اقتصادی دارد و امروزه با پیچیده‌تر شدن فعالیت‌های اقتصادی در نتیجه خصوصی‌سازی، حکومت‌ها بیشتر از ابزار حقوق جزا استفاده می‌کنند و عناوین مجرمانه اقتصادی افزایش یافته، که این امر موجب تورم قوانین کیفری در این حوزه و به زنجیر کشیدن فعالیت‌های اقتصادی شده است. این موضوع ناشی از نادیده گرفتن اصول و بایدهای جرم‌انگاری و سیاسی شدن حقوق با مداخله سیاستمداران است که در قسمت بعدی به آن می‌پردازیم.

۱-۲. اصول و بایدهای جرم‌انگاری

جرم‌انگاری در هر نظام حقوقی از الزامات و اصولی پیروی می‌کند و طبق نظر شونشک^۴، برای جرم‌انگاری یک رفتار باید آن را از سه صافی عبور داد: (۱) صافی اصول، یعنی جرم‌انگاری یک رفتار نباید با اصول اخلاقی آن جامعه تعارض داشته باشد. (۲) صافی پیش‌فرض‌ها، به این معنا

4. Schonscheck

که اقدامات غیرکیفری ناتوان از مقابله با رفتار مورد نظر است و برای پیشگیری از رفتار، باید از جرم‌انگاری و توسل به مجازات بهره گرفت. ۳) صافی کارکردها، یعنی باید مشخص گردد جرم‌انگاری رفتار از لحاظ عملی و اجرایی مفید است (شمعی، ۱۳۹۲، ص. ۱۸۴-۱۸۶). عدم توجه به صافی اول در جرم‌انگاری موجب وضع قوانینی می‌گردد که مردم از آن سرپیچی می‌کنند، چون آن را معارض اصول اخلاقی جامعه می‌دانند. عدم اعتنا به صافی دوم موجب وضع قوانین کیفری سرکوبگر می‌شود، و بی‌توجهی به صافی سوم قوانینی متروک و ناکارآمد را به بار می‌آورد. از اصول جرم‌انگاری، معیار توازن دلایل است. در این حالت، استدلال‌های له و علیه جرم‌انگاری در دو کفه ترازو نهاده می‌شود. در صورتی که کفه استدلال‌های له بر کفه دیگر برتری یابد، جرم شناختن آن عمل موجه است و برعکس آن خیر (فرح‌بخش، ۱۳۹۲، ص. ۲۸۸). یکی دیگر از اصول جرم‌انگاری اصل ضرر است، یعنی زمانی که آسیب مسلم یا خطر آسیبی مسلم، چه برای فرد و چه برای جامعه، وجود داشته باشد، دیگر مورد از حوزه آزادی خارج و در قلمرو اخلاق و قانون قرار می‌گیرد (محمودیان اصفهانی و همکاران، ۱۴۰۱). خطر آسیب باید مطلق باشد و اگر خطری همواره متضمن آسیبی برای جامعه نباشد و فقط در بعضی مواقع آسیب‌زا باشد، جرم‌انگاری آن ضرورتی ندارد.

به این ترتیب، پیشروی در جرم‌انگاری موجب ابتنا بر عقلانیت صوری، شکل‌گیری دولت امنیتی کیفری، تحمیل هزینه‌های سیاسی و اجتماعی و اقتصادی بر دولت و جامعه و تحدید حقوق بنیادین و آزادی‌های عمومی است (شمعی و شهباز، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۹-۱۳۶). بر این پایه، پیشروی در جرم‌انگاری در حوزه اقتصادی موجب تکیه بر عقلانیت صوری به جای خرد جمعی و کارهای کارشناسانه می‌شود و موجب می‌گردد دولت به کوچک‌ترین تخلف در حوزه اقتصادی پاسخ دهد و آن حوزه را دچار تشنج و تنش نماید که خود باعث می‌شود کشورهای دیگر بر اثر بسته شدن فعالیت‌های اقتصادی به وسیله جرم‌انگاری، با آن کشور رابطه سیاسی کم‌رنگی برقرار نمایند و هزینه‌های سیاسی و اقتصادی بر کشور تحمیل کنند، و از طرف دیگر، مردم می‌ترسند که به فعالیت اقتصادی بپردازند و نظام اجتماع دچار اختلال شود و فعالیت در حوزه اقتصادی که از حقوق بنیادین شناخته شده است دچار خدشه گردد و آزادی افراد برای ایجاد بنگاه‌های اقتصادی با خطر مواجه شود.

از این رو در جرم‌انگاری یک رفتار باید به اصل برائت، اکتفا به حداقل، تطابق با انتظارات

عمومی جامعه و ظرفیت نظام عدالت کیفری توجه گردد (شمعی، ۱۳۹۲، ص. ۱۹۵-۲۲۳). در فعالیت‌های اقتصادی، به دلیل حاکم بودن نظام اقتصاد اسلامی بر کشور باید اصل بر مباح بودن آن‌ها باشد و باید در موارد ضروری که مردم برای امنیت اقتصادی احتیاج دارند، مطابق با ظرفیت نظام قضایی کشور از ابزار کیفری استفاده شود. در غیر این صورت، قوانین کارایی خود را از دست می‌دهند.

۲-۲. جرم‌انگاری اخلال در نظام اقتصادی در راستای برنامه‌های دولت‌سازندگی در مبارزه با

تهدیدات اقتصادی

جنگ نظامی علیه یک کشور یا جایگزین شدن مقامات سیاسی با نگرش‌های جدید در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، حقوقی و... سیاست کیفری را دستخوش تغییر می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۰، ص. ۸۳-۸۴). در این دوران، کشور با برخی مشکلات و چالش‌های اقتصادی روبه‌رو شد و با فوت امام خمینی، تغییر قانون اساسی و انتخابات، ساختار سیاسی، کارگزاران و شعارهای آن تغییر کرد و نگاه‌ها به اقتصاد معطوف گردید.

از این رو، قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی که در تاریخ ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ تصویب شد در زمان سیطره گفتمان اقتصاد دولتی بود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴، ص. ۲۳۰۱). ولی باید توجه داشت که اقتصاد دولتی تا قبل از سال ۱۳۶۸ و روی کار آمدن دولت هاشمی رفسنجانی بود و از این زمان به بعد اقتصاد آزاد بر کشور حاکم شد و این قانون در زمان گفتمان اقتصاد آزاد و برای حمایت از آن تصویب گردید.

تعامل اقتصادی با دنیا سرمایه‌گذاری خارجی و صادرات را افزایش می‌دهد و قانون‌گذار مجبور به وضع قانون در این حوزه می‌شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴، ص. ۲۲۶۱). از این رو تأثیر این رویکرد منجر به تصویب قوانینی در عرصه اقتصادی شد. یکی از این قوانین قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور است که مجلس سوم آن را در تاریخ ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ تصویب کرد. این قانون به صورت طرح به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و متأثر از گفتمان اقتصادی این دوران بود.

در جرائم اقتصادی موضوع و ارزش مورد حمایت، اقتصاد کلان کشور است که با نظرات مربوط به امنیت مرتبط است (محسنی، ۱۳۹۶، ص. ۲۵۱-۲۵۲). در این مقطع، تأکید اساسی بر روی اقتصاد بود و کشور برای پیشبرد اهداف اقتصادی‌اش به تصویب قوانین اقتصادی نیاز داشت.

در پیش‌نویس این طرح که در جلسه ۱۳۶۹/۰۱/۱۹ به تصویب رسید آمده است:

” از آنجاکه در مقطع حساس کنونی اقدامات نامشروع و مخرب عده‌ای سودجو و بعضاً ضد انقلاب موجب اخلال در نظام اقتصادی کشور و آشفتگی شدید بازار و افزایش بی‌رویه قیمت‌ها و فشار غیرقابل تحمل بر اقشار متوسط و کم‌درآمد جامعه گردیده و در برخی موارد، عملیات سازمان‌یافته عوامل ضد انقلاب مانند خروج ارز و اشیای عتیقه و ثروت‌های ملی از کشور و احتکار مایحتاج عمومی و خودداری از پرداخت مالیات و سایر اقدامات مغرضانه دیگر مانع سازندگی کشور و اجرای صحیح و سریع برنامه‌های اصلاحی دولت می‌گردد و بالطبع موجبات بدبینی عامه مردم و استیلاي اقتصادی بیگانگان بر کشور و در نهایت، ضربه زدن به اصل نظام مقدس اسلامی را فراهم می‌نماید، طرح زیر به قید یک فوریت تقدیم مجلس شورای اسلامی می‌گردد.

یکی از نمایندگان و از موافقان طرح بالا می‌گوید:

” ... در اینجا به احتکار، گران‌فروشی، قاچاق.... اشاره شده است که موجب از بین رفتن یا شل شدن برنامه‌ریزی‌های دولت نظام جمهوری اسلامی می‌شود.... در اینجا ما آمده‌ایم حرکت‌های اخلال‌گرانه اقتصادی را مانند حرکت‌های اخلال‌گرانه سیاسی، نظامی تلقی کردیم که در گذشته با قضیه این‌گونه برخورد نشده است.... در رابطه با خرید ارز، شما می‌دانید اصل این برنامه‌ای که دولت هاشمی مطرح کردند ارز رقابتی مطرح کردند برای کنترل نقدینگی و ...

طرح مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی که با قید یک فوریت مطرح شد، موجب طرح دو دیدگاه کمینه‌گرا و توسعه‌گرا در رابطه با جرم‌انگاری آن‌ها در درون جناح چپ شد. اولین دیدگاه ضمن قبول داشتن اصل طرح، با فوریت آن مخالف بود و اعتقاد داشت که همه مواردی که در این طرح هست در قوانین قبلی هم وجود دارد و نیازی به جرم‌انگاری آن‌ها نیست که با قید فوریت صورت گیرد و این جرم‌انگاری‌ها تأکید بر تأکید است. دیدگاه دیگر بر جرم‌انگاری آن‌ها تأکید داشت و در جواب دیدگاه اول، بر این نظر بود که این جرم‌انگاری‌ها در قوانین وجود داشته، ولی پراکنده‌اند و دادرسان بر همه این‌ها تسلط ندارند و ممکن است

احساس خلأ قانونی کنند و با دستاویز این‌که با این موارد، قصد تضعیف دولت را دارند و به جنگ دولت و برنامه پنج‌ساله آن آمده‌اند و در برنامه‌های دولت اخلال می‌کنند، با جرم‌انگاری آن‌ها موافق بودند (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۶۹/۱/۱۹، ص. ۲۶-۲۸).

بنابراین، کنشگران سیاسی - تقنینی خواستار آن بودند تا عواملی که به عنوان تهدید در حوزه اقتصادی مطرح‌اند، با این دستاویز که مانع سازندگی کشور و اجرای صحیح و سریع برنامه‌های اصلاحی دولت می‌شوند، در دایره امنیت و جرم‌انگاری قرار گیرند. در واقع، برنامه‌های دولت سازندگی در این دوران مرجع جرم‌انگاری شد. به این ترتیب، گفتمان اقتصادی راست‌گرا در این دوران موجب حساسیت شدید بر روی موضوعات اقتصادی شد و جرم‌انگاری‌هایی را در زمینه اقتصادی به وجود آورد تا دولت بتواند اقداماتی را که موجب اخلال در این برنامه می‌شود، مهار نماید. از این رو قانون مجازات اخلال‌گران در نظام اقتصادی کشور در راستای حمایت و پشتیبانی از برنامه‌های اقتصادی این دوران که متأثر از گفتمان راست اسلامی بود، به تصویب رسید. با توجه به برنامه‌های اصلی دولت سازندگی، یعنی حمایت از ارز، نظام تولیدی و نظام صادراتی کشور، بندهای الف، ج، و، و ماده ۱ قانون مزبور در حمایت از نظام پولی یا ارزی، نظام تولیدی و نظام صادراتی کشور به تصویب رسید و در راستای جلوگیری از تضعیف برنامه‌های دولت، بندهای ب و د تحت عنوان اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی و خارج کردن میراث فرهنگی، جرم‌انگاری شدند.

قانون‌گذار با جرم‌انگاری، سیاست کیفری را دچار پیشروی و با جرم‌زدایی یا کیفزدایی سیاست کیفری را دچار پس‌روی می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۲، ص. ۱۶۱-۱۶۵). قانون‌گذار در این قانون با جرم‌انگاری برخی رفتارها سیاست کیفری اقتصادی را دچار پیشروی کرده و نظام اقتصادی و فعالیت‌های آن را با اختلال مواجه ساخته است.

قانون مزبور از یک طرف، موجب می‌شود اشخاص از ترس این‌که اقدامشان ممکن است منطبق با عنوان مجرمانه اخلال در نظام اقتصادی قرار گیرد، از فعالیت در برخی زمینه‌ها چشم‌پوشی کنند، که این امر موجب تعطیلی برخی فعالیت‌های اقتصادی می‌شود، و از طرف دیگر، در سال‌های اخیر افرادی را به جرم اخلال در نظام اقتصادی محاکمه و مجازات کرده‌اند، ولی این امر پیامد ملموسی در سطح جامعه و در زمینه فعالیت‌های اقتصادی نداشته است. مجرم قلمداد شدن این افراد ناشی از تغییر در گفتمان‌ها و شیوه‌های مدیریتی اقتصادی

دولت بوده است. برای مثال، سیاست‌های اقتصادی دولت در سال‌های اخیر موجب شده است که افراد گرایش کمتری به پول نقد و سپرده‌گذاری در بانک‌ها داشته باشند و آن را تبدیل به سکه و خودرو کنند، که این امر التهاباتی را در حوزه اقتصادی به وجود آورده که پیامد گفتمان و برنامه‌ریزی‌های دولت بوده است و در مقابل، دولت فعالیت‌کنندگان در این حوزه را به عنوان مجرم و اخلاک‌گرا در نظام اقتصادی شناسایی کرده است. در نهایت، این موارد تخلفاتی بودند که قانون‌گذار می‌توانست با رویکردی پیشگیرانه و با وضع قوانین غیرکیفری و نظارت کارآمد، خنثی‌سازی و کاهش فرصت‌های ارتکاب، از وقوع آن‌ها جلوگیری کند و نیازی به امنیتی کردن آن‌ها و جرم‌انگاری نبود. جرم‌انگاری این رفتارها این‌گونه توجیه شد که به برنامه‌های دولت سازندگی ضربه می‌زند، درحالی‌که این جرم‌انگاری، اگر با صافی اصول قابل توجیه است و اقدامات مزبور معارض اصول اخلاقی جامعه است، ولی با صافی پیش فرض‌ها و کارکردها توجیه نمی‌شود، زیرا ممکن بود که با اقدامات غیرکیفری از آن‌ها جلوگیری کرد و علاوه بر این، جرم‌انگاری آن‌ها اثری مثبت بر اقتصاد کشور نداشت.

۳-۲. جرم‌انگاری منع اخذ پورسانت در راستای برنامه‌های دولت سازندگی در مبارزه با فساد

دومین قانونی که در مجلس چهارم به تصویب رسید و متأثر از گفتمان اقتصادی این دوران بود، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت^۵ در معاملات خارجی است. این اقدام از آن رو مورد توجه قرار گرفت که رفتار مزبور یکی از مظاهر فساد قلمداد شد و اراده قوه قانون‌گذاری بر مبارزه کیفری با آن قرار گرفت، چنان‌که یکی از نمایندگان مجلس اظهار کرد:

” اکنون که صحبت از اقتصاد باز و تعدیل اقتصادی و ارزش‌شناور می‌باشد... باید تجارت خارجی و داخلی از ارگان‌ها و وزارت‌خانه‌ها حذف شود و از گرفتن پورسانت، سخت‌ممانعت به عمل آید (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۱/۱۰/۰۹، ص. ۱۸).

در اینجا ارتباط گفتمان اقتصادی راست که بر خصوصی‌سازی، تعدیل اقتصادی و ارزش‌شناور تأکید داشت با قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی به وضوح دیده می‌شود. همچنین یکی از شعارهای انقلاب اسلامی «استقلال کشور» بود. بر این اساس، از آنجاکه برخی رفتارهای مشتمل بر فساد می‌توانند عامل وابستگی باشند، مورد توجه قرار گرفتند، که

از مصادیق بارز آن اخذ پورسانت در معاملات خارجی است. این رفتارها همان‌طور که از نظر اقتصادی به تولید داخلی ضرر می‌رسانند، به مرور می‌توانند کشور را نیازمند برخی کالاهای غیرضروری و تجملی و در نتیجه، وابستگی به کشورهای دیگر سازند (خانعلی‌پور واجارگاه، ۱۴۰۰).

”... پورسانت انگیزه‌ای می‌شود که خریدار با وسوسه یک فرد خدای‌ناکرده سوءاستفاده‌چی برود به طرف کالاهای خارجی و این باعث می‌شود که کالاهای داخلی ضربه ببیند و خریداری نشود... (مشروح مذاکرات مجلس، ۱۳۷۲/۰۳/۰۲، ص. ۲۷).

در این دوران، یکی از برنامه‌های کشور حمایت از تولید داخلی، ارزآوری، صادرات و کاهش واردات بود و این قانون در جهت حمایت از تولیدات داخلی، صادرات و کاهش واردات به تصویب رسید.

به عقیده برخی صاحب‌نظران، پورسانت در صادرات، ارزآوری و رقابت اقتصادی در جهان را با اخلال همراه می‌کند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴، ص. ۲۳۲۶) و چون برنامه‌های اقتصادی کشور در این دوران بر صادرات، ارزآوری و رقابت اقتصادی تأکید داشت، قانون منع اخذ پورسانت به تصویب رسید.

با توجه به نیاز مبرم کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه جهت دستیابی به کالاهای کلیدی، اعم از دفاعی، صنعتی و کشاورزی کشورهای توسعه‌یافته و پیشرفته، با رقابت و پرداخت پورسانت‌های فراوان سعی کرده‌اند این بازارها را از دست ندهند و متأسفانه مشکلاتی مانند پدیده پورسانت را برای کشورهای خریدار و کارگزاران آن به وجود آورده‌اند (فروغی، ۱۳۹۷، ص. ۳). در این دوران، کشور ایران به دلیل بازسازی کشوری، نیاز شدیدی به تأمین اقلام دفاعی و صنعتی و کشاورزی کشورهای توسعه‌یافته داشت و از این رو برای صرفه و صلاح اقتصاد کشور مبادرت به تنظیم این قانون نمود.

از سوی دیگر، مقام رهبری با ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه، در بند ۴ آن مقرر کرده‌اند:

”تصحیح و اصلاح نظام اداری و قضایی تا رسیدن به وضعی که بتواند برنامه را در جهت هدف‌هایش به درستی اجرا کند، به وسیله ... تنظیم قوانین مورد

نیاز و پیراستن از عیوب اخلاقی مانند رشوه‌خواری و... (خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۰۸/۱۸، قسمت ابلاغیه).

بر این اساس، مقام رهبری بر اصلاح نظام اداری و قضایی برای اجرای درست برنامه‌های اقتصادی که متأثر از گفتمان اقتصادی این دوران است، از طریق تنظیم قوانین مورد نیاز و پیراستن از عیوب اخلاقی مانند رشوه‌خواری که اخذ پورسانت یک نوع از آن است، تأکید کرد و در کارنامه عملکرد مجلس چهارم، وضع قانون ممنوعیت اخذ پورسانت، در رابطه با این رهنمود مقام رهبری معرفی شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۷۴، ص. ۷).

اخذ پورسانت متضمن آثار نامناسبی است و به این جهت در بسیاری از کشورها جرم محسوب می‌گردد. از جمله آثار سوء آن می‌توان به خرید جنس نامرغوب و به زیاد شدن فاصله بین فقرا و ثروتمندان اشاره کرد (فروغی، ۱۳۹۷، ص. ۶). مقام رهبری به عنوان یکی از طراحان و پشتیبانان گفتمان اقتصادی این دوران، در توصیه‌های خود به مجلس چهارم می‌فرماید: «در تنظیم برنامه‌های کشور اصلی‌ترین مسئله عبارت از رفع فقر و نجات طبقات مستضعف و محروم و پابرهنگان از تبعات دوران ستمشاهی و آثار سلطه بیگانگان است. همه برنامه‌های تولیدی، اقتصادی و سازندگی باید متوجه این هدف باشد (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۱/۰۳/۰۷، ص. ۱۹). مقام رهبری همه برنامه‌های تولیدی و اقتصادی و سازندگی این دوران را که متأثر از گفتمان راست اسلامی است، بر محور رفع فقر و نجات طبقات محروم قرار می‌دهد و یکی از این موارد که موجب کاهش فاصله بین فقیر و غنی می‌گردد، از بین بردن پورسانت در معاملات خارجی است.

با توجه به عطف این قانون به گذشته، آشکار می‌شود که پیش از تصویب قانون نیز پورسانت اخذ شده است، اما سؤال این است که چرا در این دوران که جناح چپ بر کشور حاکم بود، قانون ممنوعیت اخذ پورسانت در معاملات خارجی تصویب نشد؟ در پاسخ به این پرسش چند دلیل مطرح شده است:

الف. وجود لابی‌های قدرتمند که مانع تصویب چنین قوانینی بودند. ولی این دلیل پذیرفتنی نیست، زیرا در صورت وجود لابی، در دوره‌های بعد هم این لابی وجود داشته است و مختص این دوران نیست.

ب. معاملات خارجی در دست دولت تمرکز داشت و توسط کارگزاران نظام صورت می‌گرفت که خود را منزله از تخلف می‌دانستند.^۶

ج. عدم توجه به مباحث اقتصادی و تمرکز بر حفظ کشور در برابر تهاجمات خارجی.
د. در این دوران تحت شرایط تحریم و جنگ، معاملات خارجی اندک بود و همه اقلام، به خصوص دفاعی، از بازار سیاه تهیه می‌شد و پورسانت قابل توجهی دریافت نمی‌شد که باعث حساسیت نظام گردد و اگر هم پورسانتی دریافت می‌شد، برای این‌که دولت همچنان بتواند از این افراد برای خرید خارجی استفاده کند، برخوردی با آن‌ها صورت نمی‌گرفت، اما در دوران سازندگی، توجه به موضوعات اقتصادی و رشد معاملات خارجی برای تأمین نیاز ارگان‌های مختلف در بازارهای رسمی بین‌المللی، تصویب قانون مزبور را موجه ساخت.
فارغ از این‌که قانون مزبور به تدابیر پیشگیرانه و نظارتی توجه نکرده و فقط به جرم‌انگاری و کیفرگذاری توجه داشته است که به تنهایی نمی‌تواند با پورسانت غیرقانونی مقابله کند، اما جرم‌انگاری این رفتار مصون از انتقاد نمانده است، زیرا برخی نمایندگان اخذ پورسانت را همواره با عنصر ضرر برای دولت همراه نمی‌دانند (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۲/۰۳/۰۲، ص ۲۱) و از این‌رو نیازی نمی‌بینند تا عملی را که به‌طور جدی آسیب‌زا نیست جرم‌انگاری کنند، و بر استفاده از سایر روش‌های کنترل‌کننده نظر می‌دهند، همچنان‌که حرام‌انگاری این رفتار معادل جرم‌انگاری آن نیست. مهم‌تر این‌که، قانون مورد نظر در برخی خریداران ایجاد رعب می‌کند تا مبادا به دلیل خرید کالاها با کیفیتی که شرکت‌های جدید و برای جذب مشتری ارائه می‌دهند، به دستاویز دریافت پورسانت در معرض اتهام قرار گیرند و به این ترتیب، صرفه و صلاح مملکت رعایت نشود.
یکی از نمایندگان مجلس معتقد است که:

” این قانون بیشتر به نفع فروشندگان است، زیرا آن‌ها قیمت‌ها را اعلام [می‌کنند] و پورسانت‌ها را هم کم نمی‌کنند و این پول به جیب آن‌ها می‌رود و به کشور ما بر نمی‌گردد (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۲/۰۳/۰۲، ص ۲۵).“

از این‌رو تصویب قانونی که دارای جنبه نظارتی است و زمینه استفاده از کارشناسان ماهر

۶. برخی مقامات سیاسی نظام معتقد بودند که فساد مربوط به دوران پهلوی است و مدیران و وزرا و چهره‌های سیاسی کشور در خانه‌های اجاره‌ای زندگی می‌کنند و هیچ‌کس در سطح مدیریت به فکر فساد نیست (هاشمی رفسنجانی، ۱۳۹۵، ص ۶۷۹).

و خرید کالاهای مرغوب را فراهم می‌کند و پورسانت را هم به خزانه دولت باز می‌گرداند، از اولویت بیشتری نسبت به جرم‌انگاری مطلق این رفتار برخوردار است.

نتیجه‌گیری

گفتمان‌های اقتصادی - سیاسی از سوی جناح‌های سیاسی و در چارچوب قانون اساسی، متأثر از شرایط و اوضاع و احوال حاکم بر جامعه مطرح می‌شوند و با یکدیگر رقابت می‌کنند. هرچه کنشگران یک گفتمان برجسته‌تر، شناخته‌شده‌تر و دارای قدرت بیشتری در ساختار نظام سیاسی باشند و گفتمان آن‌ها با شرایط و اوضاع و احوال جامعه تناسب بیشتری داشته باشد، گفتمان مورد نظر به سرعت تثبیت می‌شود و سایر کنشگران نیز با آن‌ها به تعامل می‌رسند و در پی آن، قوانین جدیدی متناسب با مؤلفه‌های آن گفتمان و برنامه‌هایی که برای جامعه پیش‌بینی کرده‌اند، تصویب می‌گردد. بر این پایه، سیاستمداران بر نفوذ خود برای وضع قوانین کیفری و پیشبرد اهداف و محقق کردن شعارها و وعده‌های خود به‌عنوان راهی میان‌بُر می‌افزایند و از حقوق کیفری برای منافع سیاسی بهره‌برداری می‌کنند که گاهی این امر موجب وضع قوانین شتابزده و غیرکارشناسانه می‌شود که هم فعالیت‌های متوازن اقتصادی را تضمین نمی‌کند و هم حقوق و آزادی‌های اساسی افراد را به خطر می‌اندازد.

کاربست این تجربه در ایران به ما می‌آموزد که با توجه به اهمیت اقتصاد، همواره گروه‌ها و جناح‌های سیاسی برای دستیابی به قدرت، به گفتمان‌های اقتصاد سیاسی متوسل می‌شوند و با مسائل اقتصادی به‌صورت سیاسی و امنیتی برخورد می‌کنند و می‌کوشند از طریق قانون‌گذاری، متوسل به جرم‌انگاری و برخوردهای شدید کیفری شوند، که در این حالت، حقوق کیفری جنبه توده‌گرایانه به خود می‌گیرد و تدوین قوانین اقتصادی متضمن جرم‌انگاری هیجانی و پاسخ‌گذاری‌های سرکوبگرانه شدید و مقطعی، صرف‌نظر از پیامدهای منفی اقتصادی، به تورم قوانین کیفری منجر می‌شود.

مسائل اقتصادی نیازمند کارشناسی عمیق موضوعات و راهکارهای اقتصادی است و هر زمان جناح سیاسی خاصی به قدرت می‌رسد، ضروری است تا برنامه‌های اقتصادی مورد نظر در کارگروه‌های اقتصادی متشکل از کارشناسان اقتصادی و حقوقی مطرح شود و پس از بررسی‌های کارشناسانه، تدابیر و راهکارهای مقابله با تهدیدات در قالب قوانین غیرکیفری تدوین گردد و جرم‌انگاری در پرتو اصول و معیارهایی موجه و منطقی، تنها به‌عنوان آخرین گام مورد توجه

قرار گیرد. حاکمیت منطق کیفرزدایی و جرم‌زدایی بر قوانین اقتصادی موجب می‌شود تا فعالیت‌های اقتصادی از حالت بسته خارج شوند و رونق اقتصادی افزایش یابد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله هیچ کمک مالی مشخصی از نهادهای دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت‌نویسندگان

همه نویسندگان به صورت برابر در مفهوم‌سازی مقاله و نگارش پیش‌نویس اولیه و نسخه‌های بعدی آن اعم از نسخه بازمینی شده، ویرایش شده و... مشارکت داشته‌اند.

اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش

در نگارش و آماده‌سازی این مقاله، از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که در نگارش این مقاله هیچ گونه تعارض منافع ندارند.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان از هر گونه جعل و سرقت علمی و هر گونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب نموده‌اند.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست.

سپاسگزاری

نویسندگان مایل‌اند از داوران ناشناس بابت نظرات سازنده‌شان تشکر کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. ابراهیمی، نبی‌الله. (۱۳۹۳ش). بررسی مقایسه‌ای مفهوم امنیت در مکاتب متأخر امنیتی. **مطالعات راهبردی**، ۱۷(۶۶)، ۷-۳۰. <https://doi.org/20.1001.1.17350727.1393.17.66.1.4>
۲. پژوهیان، جمشید؛ طالب‌لو، رضا؛ قریشی، نیره السادات؛ و جلالیان، کتابون. (۱۳۸۷ش). مقایسه و عملکرد اقتصادی دولت‌ها پس از انقلاب اسلامی (اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌های توسعه عملکرد). **راهبرد توسعه**، ۴(۱۵)، ۱۸۰-۲۱۲.
۳. پناهی، محمدحسین؛ امینی، سعیده. (۱۳۹۲ش). تحول گفتمان مجمع روحانیون مبارز. **مطالعات اجتماعی ایران**، ۷(۲)، ۲۹-۵۸. [/https://doi.org/20.1001.1.20083653.1392.7.2.2.3](https://doi.org/20.1001.1.20083653.1392.7.2.2.3)
۴. جعفری، امین. (۱۳۹۹ش). **مبانی حقوق کیفری کسب‌وکار**. تهران: سمت.
۵. جمشیدی، مریم؛ نوابخش، مهرداد. (۱۳۹۵ش). بررسی مواجهه آیت‌الله هاشمی با ابژه آمریکا در دوره سازندگی از منظر تحلیل گفتمان. **مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، ۹(۱)، ۳۵-۵۳. دسترس پذیر در: <http://sanad.iau.ir/fa/Article/821544 Full Text= Full Text>
۶. خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۷۲/۰۸/۱۸ش). «ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه». دسترس پذیر در: <https://khi.ink/f/2692>
۷. خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۷۴/۰۳/۰۸). «بیانات در دیدار با نمایندگان مجلس». دسترس پذیر در: <https://khi.ink/f/2753>
۸. خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۷۱/۰۳/۰۷). «پیام به مناسبت آغاز به کار چهارمین دوره ی مجلس شورای اسلامی». قسمت پیام، دسترس پذیر در: <https://khl.ink/f/2620>
۹. خانعلی‌پور و اجارگاه، سکینه. (۱۴۰۰ش). مسئله‌شناسی فساد اقتصادی از منظر دغدغه‌های سیاسی - امنیتی. **آموزه‌های حقوق کیفری**، ۱۸(۲۲)، ۳۵-۵۸. <https://doi.org/10.30513/CLD.2022.3785.1594.58-35>
۱۰. خانعلی‌پور و اجارگاه، سکینه؛ محبی، جلیل. (۱۳۹۷ش). گفتمان‌های اثرگذار بر فرایند قانون‌گذاری. **مجلس و راهبرد**، ۲۵(۹۶)، ۷۱-۹۸.
۱۱. دادگر، یدالله. (۱۳۹۶ش). نظام‌های اقتصادی، در: **دانشنامه علوم جنایی اقتصادی**، (به کوشش امیرحسین نیازپور، چاپ اول). تهران: میزان.
۱۲. دل‌ماس - مارتی، می‌ری. (۱۴۰۲ش). **نظام‌های بزرگ سیاست جنایی**، (ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی). تهران: میزان.
۱۳. روشنفکر، محمد مهدی. (۱۳۸۷ش). گونه‌شناسی چپ و راست در ایران. ماهنامه زمانه، ۸(۷۸)، ۲۳-۲۷.
۱۴. زیباکلام، صادق. (۱۳۸۴ش). هشت سال با هاشمی و هشت سال با سید محمد خاتمی. نشریه گزارش، ۱۱(۱۶۲)، ۸-۱۰.

۱۵. سلطان فر، غلام‌رضا؛ شامبیاتی، هوشنگ؛ و آزمایش، علی. (۱۳۹۶ش). تأثیر ایدئولوژی بر قبض و بسط حقوق کیفری. **تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل**. ۱۰ (۳۷)، ۹۳-۱۴۴.
۱۶. سینایی، وحید؛ اکبری، سارا. (۱۴۰۰ش). بررسی مناسبات بازار سنتی و ساخت سیاسی در دوره هاشمی رفسنجانی (۱۳۷۶-۱۳۶۸). **رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی**، ۱۳ (۱)، ۲۳۷-۲۶۴. <https://doi.org/10.29252/piaj.2021.101838>
۱۷. سینایی، وحید؛ محقر، احمد؛ و زمانی، سمیه. (۱۳۹۰ش). بررسی نقش سومین مجلس شورای اسلامی در سیاست‌گذاری؛ مطالعه موردی: برنامه اول و گذار به دوره سازندگی (۱۳۶۷-۱۳۷۱). **علوم سیاسی**، ۶ (۳)، ۷۵-۱۰۶.
۱۸. شمعی، محمد. (۱۳۹۲ش). **درآمدی بر جرم‌انگاری و جرم‌زدایی**، (چاپ اول). تهران: جنگل.
۱۹. شمعی، محمد؛ شهباز، سارا. (۱۳۹۴ش). **جرم‌انگاری حداکثری**، (چاپ اول). تهران: جنگل.
۲۰. صدرا، علیرضا. (۱۳۹۰/۰۴/۰۲). «مجلس چهارم، مجلس راستی که چپ رفتار کرد». خبر آنلاین، دسترس پذیر در: <https://Khabaronline.ir/x3nfn>
۲۱. عالم، عبدالرحمن. (۱۳۷۳ش). **بنیادهای علم سیاست**، (چاپ ۱۰). تهران: نی.
۲۲. فرح‌بخش، مجتبی. (۱۳۹۲ش). **جرم‌انگاری فایده‌گرایانه**. تهران: میزان.
۲۳. فروغی، محمد. (۱۳۹۷ش). **پورسانت در حقوق کیفری ایران (تحلیل حقوقی-جرم‌شناختی)**. تهران: دیده‌بان.
۲۴. فقیهی، ابوالحسن؛ ذاکری، محمد؛ و اسدی، اسماعیل. (۱۳۹۳ش). ارزیابی عملکرد مجالس شورای اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران؛ (مطالعه موردی: مجلس سوم تا هشتم). **راهبرد**، ۲۳ (۳)، ۱۸۱-۲۰۷. <https://doi.org/20.1001.1.10283102.1393.23.3.4.4>
۲۵. کناری دمانندی، علی. (۱۳۹۹ش). بررسی نقش جامعه روحانیت مبارز در عرصه سیاست ایران تا سال ۱۳۸۸. **مجله بین‌المللی پژوهی ملل**، ۵ (۵۴)، ۱۰۱-۱۱۶.
۲۶. محسنی، فرید. (۱۳۹۶ش). **جرم اقتصادی**. در: **سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی**. (به کوشش امیرحسین نیازپور، چاپ اول). تهران: میزان.
۲۷. محمودیان اصفهانی، کامران؛ اردبیلی، محمدعلی؛ آشوری، محمد؛ و مهرا، نسرین. (۱۴۰۱ش). چالش‌های توجیه جرم‌انگاری فضیلت‌گرا. **تعالی حقوق**، ۱۳ (۲)، ۲۷-۴۸. <http://dx.doi.org/10.22034/thdad.2022.533930.1859>
۲۸. مرتضی، رضوی. (۱۳۹۹ش). **تقریرات نظام اقتصاد اسلامی**. سایت بینش نو (نشر الکترونیک قفسه کتابخانه مجازی). دسترس پذیر در: <https://www.binesheno.com>
۲۹. مرکز اسناد انقلاب اسلامی. (۱۳۹۴/۱۲/۰۴). **دغدغه‌های جناح راست برای بهبود معیشت مردم (مقالات، کد خبر: ۱۶۴)**. دسترس پذیر در: <https://irdc.ir/00002e>
۳۰. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۷۴/۰۲/۰۲ش). **کارنامه عملکرد مجلس چهارم**. (به کوشش معاونت پژوهشی). **کد گزارش: ۲۷۰۰۶۴۹**.

۳۱. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. (۱۳۶۹/۰۱/۱۹). دوره سوم، جلسه ۲۲۲. روزنامه رسمی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش. ۱۳۲۸۷.
۳۲. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. (۱۳۷۲/۰۳/۰۲). دوره چهارم، جلسه ۱۱۳. روزنامه رسمی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش. ۱۴۰۷۶.
۳۳. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. (۱۳۷۱/۰۳/۰۷). دوره چهارم، جلسه ۱. روزنامه رسمی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش. ۱۳۷۶۸.
۳۴. مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی. (۱۳۷۱/۱۰/۰۹). دوره چهارم، جلسه ۶۴. روزنامه رسمی، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش. ۱۳۹۵۱.
۳۵. معین‌الدینی، جواد؛ انتظارالمهدی، مصطفی. (۱۳۸۸ش). سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دوران ریاست جمهوری هاشمی رفسنجانی و محمد خاتمی. **دانشنامه (واحد علوم تحقیقات)**، ۲(۳)، ۱۸۹-۲۱۶.
۳۶. موثقی، سید احمد. (۱۳۸۵ش). اقتصاد سیاسی ایران در دوره جمهوری اسلامی. **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، ۷۱(۰)، ۳۱۱-۳۵۳.
۳۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (ب). (۱۳۸۳ش). **جامعه‌شناسی جنایی (جامعه‌شناسی جرم)**، (تقریرات دوره کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید بهشتی. دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۳۸. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۷۰ش). **تاریخ تحولات کیفری (کلیات سیاست جنایی)**، (تقریرات دوره کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید بهشتی. دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۳۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۷ش). **سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی، در: سیاست جنایی در برابر بزهکاری اقتصادی**، (به کوشش امیرحسن نیازپور، چاپ اول). تهران: میزان.
۴۰. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۰ش). **جرم‌شناسی (جرائم سازمان یافته)**، (تقریرات دوره کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید بهشتی. دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۴۱. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۱ش). **جرم‌شناسی (کنترل اجتماعی جرم و واکنش اجتماعی)**، (تقریرات دوره کارشناسی ارشد). دانشگاه امام صادق (ع). دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۴۲. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (الف). (۱۳۸۳ش). **جرم‌شناسی (سیاست جنایی و تکنیک‌های حقوق کیفری)**، (تقریرات دوره دکتری). دانشگاه شهید بهشتی. دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۴۳. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۴ش). **جرم‌شناسی (درآمدی بر جرم‌شناسی بزهکاری اقتصادی و حقوق کیفری اقتصادی)**، (تقریرات دوره کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید بهشتی. دسترس پذیر در: <https://lawtest.ir>
۴۴. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۰ش). از جرم‌شناسی تا آسیب اجتماعی‌شناسی. **تحقیقات حقوقی**، ۱۴ (ضمیمه شماره ۵۶)، ۱۰۱۵-۱۰۳۲.

۴۵. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۲ش). کیفرشناسی نو - جرم‌شناسی نو؛ درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار. در: **تازه‌های علوم جنایی**، (مجموعه مقالات، ج. ۱، چاپ دوم). تهران: میزان.
۴۶. نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۸ش). علوم جنایی در رویارویی با رویدادهای سیاسی. در: **دایرةالمعارف علوم جنایی**، (ج. ۴). تهران: میزان.
۴۷. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ فرجیها، محمد؛ و خانعلی‌پور واجارگاه، سکینه. (۱۳۹۶ش). مشخصه‌های گفتمانی جرم ارتشا در دهه ۱۳۶۰ خورشیدی. **مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی**، ۴ (۲)، ۱۵۷-۱۷۷. <http://doi.org/10.22059/JQCLCS.2018.65299>
۴۸. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ گل‌دوزیان، حسین. (۱۳۹۷ش). جرم‌شناسی پُست مدرن و رویکرد آن به جرم و علت‌شناسی جنایی. **پژوهش حقوق کیفری**، ۶ (۲۳)، ۹-۴۶. <http://doi.org/10.22054/> jcLr.2018.22508.1429
۴۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ حبیب‌زاده، محمدجعفر؛ و شمس‌ناتری، ابراهیم. (۱۳۷۹ش). جرم سازمان‌یافته در جرم‌شناسی و حقوق جزا. **مدرس علوم انسانی**، ۴ (۴)، ۵۳-۷۳. دسترس‌پذیر در: <http://noo.rs/vSndL>
۵۰. نقی‌پور نصیرآبادی، عباس؛ عالی‌پور، حسن. (۱۴۰۱ش). رویارویی خصوصی‌سازی با فساد در ایران؛ ارزیابی کارآمدی نظارت پیشگیرانه. **دانشنامه حقوق اقتصادی**، ۲۹ (۲۱)، ۲۲۳-۲۵۷. <https://doi.org/10.22067/economlaw.2022.73935.1113>
۵۱. هاشمی رفسنجانی، اکبر. (۱۳۷۱/۰۶/۱۰). گام‌های دولت سازندگی در نیمه اول سال ۱۳۷۱ برای مسائل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، ... سیاسی، (مصاحبه تلویزیونی آیت‌الله هاشمی رفسنجانی به مناسبت هفته دولت). **مرکز اسناد آیت‌الله هاشمی رفسنجانی**، (قسمت مصاحبه). دسترس‌پذیر در: <https://rafsanjani.ir>
۵۲. هاشمی رفسنجانی، اکبر. (۱۳۹۵ش). **صلابت سازندگی؛ کارنامه و خاطرات ۱۳۷۲**، (چاپ ۱). تهران: دفتر نشر معارف انقلاب.

Resources

- 1.- Alam, Abdolrahman. (1994). Foundations of Political Science, Vol. 10, Tehran: Ni. [in Persian]
- 2.- Dadgar, Yado-al-allah. (2018). Economic Systems, in: Encyclopedia of Economic Criminal Sciences, (with the help of Amir Hossein Niazipour). First edition, Tehran: Mizan. [in Persian]
- 3.- Delmas Marti, Miri. (2023). Major Systems of Criminal Policy. Translated by: Ali Hossein Najafi Abrandabadi. Tehran: Mizan. [in Persian]
- 4.- Detailed Discussions of the Islamic Consultative Assembly (23/03/1993), Fourth Session, Session 113, Official Gazette, Islamic Consultative Assembly Library, No. 14076. [in Persian]
- 5.- Detailed Discussions of the Islamic Consultative Assembly (28/03/1992), Fourth Session, Session 1, Official Gazette, Islamic Consultative Assembly Library, No. 13768. [in Persian]
- 6.- Detailed Discussions of the Islamic Consultative Assembly (08/04/1990), Session 222, Third Session, Official Gazette, Islamic Consultative Assembly Library, No. 13287. [in Persian]
- 7.- Detailed Discussions of the Islamic Consultative Assembly. (30/12/1992). Fourth term, session 64, official newspaper, Islamic Consultative Assembly Library, No. 13951. [in Persian]
- 8.- Ebrahimi, Nabil-al-allah. (2014). "A Comparative Study of the Concept of Security in Recent Schools of Security". Strategic Studies Quarterly, 17(66), 7-30. <https://doi.org/20.1001.1.17350727.1393.17.66.1.4>. [in Persian]
- 9.- Faghihi, Abolhasan; Zakeri, Mohammad; Asadi, Ismail. (2014). "Evaluating the Performance of the Islamic Consultative Assembly in the Islamic Republic of Iran (Case Study of the Third to Eighth Parliaments)". Strategy Quarterly, 23(3), 181-207. <https://doi.org/20.1001.1.10283102.1393.23.3.4.4> [in Persian]
- 10.- Farah Bakhsh, Mojtaba. (1993). Utilitarian Criminology. Tehran: Mizan. [in Persian]
- 11.- Foroughi, Mohammad. (1998). Commission in Iranian Criminal Law (Legal-Criminological Analysis). Tehran: Dideban. [in Persian]
- 12.- Hashemi Rafsanjani, Akbar (1/09/1992). The Steps of the Construction Government in the First Half of 1371 for Economic, Cultural, Social, Political Issues, Ayatollah Hashemi Rafsanjani's Television Interview on the Occasion of Government Week, Interview Section, Hashemi Rafsanjani Documents Center. [in Persian]
- 13.- Hashemi Rafsanjani, Akbar. (2016). The Strength of Construction - Work and Memories of 1372, Vol. 1, Tehran: Maarif Enghelab Publishing House. [in Persian]

- 14.- Islamic Revolution Documents Center. (05/03/2014). Right-wing concerns for improving people's livelihoods. Articles, News Code 164, Available at: <<https://irdc.ir/00002e>>. [in Persian]
- 15.- Jafari, Amin. (2010). Fundamentals of Business Criminal Law. Tehran: Samt. [in Persian]
- 16.- Jamshidi, Maryam; Nawabakhsh, Mehrdad. (2016). "A Study of Ayatollah Hashemi's Encounter with the American Object in the Constructive Period from the Perspective of Discourse Analysis". Journal of Iranian Social Development Studies, 9(1), 35-53. <http://sanad.iau.ir/fa/Article/821544> Full Text= Full Text. [in Persian]
- 17.- Kenari Damavandi, Ali. (2019). "Investigating the Role of the Militant Clergy Community in Iranian Politics until 2009". International Journal of Nations Studies, 5(54), 101-116. [in Persian]
- 18.- Khanalipour Vajargah, Sakineh (2011). "Problem Analysis of Economic Corruption from the Perspective of Political-Security Concerns". Razavi University of Islamic Sciences Criminal Law Doctrines, 18(22), 35-58. <https://doi.org/10.30513/CLD.2022.3785.1594>. [in Persian]
- 19.- Khanalipour Vajargah, Sakineh, Sakineh; Mohebbi, Jalil. (2018). "Discourses Affecting the Legislative Process". Majles and Strategy Quarterly, 25(96). 71-98. [in Persian]
- 20.- Morteza, Razavi. (2019). Islamic Economic System Essays, Electronic Publication, Virtual Library Shelf, Binesh No Site, Available at: <https://www.binesheno.com>. [in Persian]
- 21.- Mahmoudian Esfahani, Kamran; Ardebili, Mohammad Ali; Ashouri, Mohammad; Mehra, Nasrin. (2018). "Challenges of Justification of Virtue-Oriented Criminology". Journal of the Excellence of Law, 13(2), 27-48. <http://dx.doi.org/10.22034/thdad.2022.533930.1859>. [in Persian]
- 22.- Moeen-al-Dini, Javad; Entezar al-Mahdi, Mustafa. (2009). "Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran during the Presidency of Hashemi Rafsanjani and Mohammad Khatami". Encyclopedia (Research Sciences Unit), 2(3), 189-216. [in Persian]
- 23.- Mohseni, Farid. (2017). Economic Crime, in: Criminal Policy Against Economic Crime, (with the help of Amirhossein Niazipour). First edition, Tehran: Mizan . [in Persian]
- 24.- Moosaghi, Seyed Ahmad. (2006). "Political Economy of Iran during the Period of the Islamic Republic". Journal of the Faculty of Law and Political Sciences, 71(0), 311-353. [in Persian]
- 25.- Naghipour Nasirabadi, Abbas; Alipour, Hassan. (2023). "Confronting Privatization

- with Corruption in Iran; Evaluating the Effectiveness of Preventive Supervision". Bi-Quarterly Encyclopedia of Economic Law, 29(21), 223-257. <http://doi.org/10.22067/economlaw.202273935.1113>. [in Persian]
- 26.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (1991). History of Criminal Developments (Generalities of Criminal Policy), (Master's Degree Lectures, Shahid Beheshti University). Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 27.-Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2001). Criminology (Organized Crime), (Master's thesis, Shahid Beheshti University). Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 28.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2002). Criminology (Social Control of Crime and Social Reaction), (Master's thesis, Imam Sadegh University). Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 29.-Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2004). Criminology (Criminal Policy and Criminal Law Techniques), (PhD thesis, Shahid Beheshti University. A). Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 30.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2004). Criminal Sociology (Sociology of Crime), (Master's Degree Lectures, Shahid Beheshti University). B. Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 31.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2005). Criminology (Introduction to Criminology of Economic Crime and Economic Criminal Law), (Master's Degree, Shahid Beheshti University). Available at: <https://lawtest.ir>. [in Persian]
- 32.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2011). From Criminology to Sociological Damage. Legal Research, 14 (Supplement No. 56), 1015-1032. [in Persian]
- 33.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2013). New Criminology - New Criminology. News in Criminal Sciences, Volume 1, Second Edition, Tehran: Mizan. [in Persian]
- 34.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2018). Criminal Policy Against Economic Crime, in: Criminal Policy Against Economic Crime, (with the help of Amir Hossein Niazipour). First edition, Tehran: Mizan. [in Persian]
- 35.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2019). Criminal Sciences in the Face of Political Events. In: Encyclopedia of Criminal Sciences, Volume 4, Tehran: Mizan. [in Persian]
- 36.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein; Farajiha, Mohammad; Khanalipour Vajargah, Sakineh. (2017). "Discursive Characteristics of Bribery Crime in the 1980s". Criminal Law and Criminology Studies, 4(2), 157-177. <http://doi.org/10.22059JQLCS.2018.65299> [in Persian].

- 37.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein; Golduzian, Hossein. (2018). "Postmodern Criminology and Its Approach to Crime and Criminal Etiology". *Criminal Law Research*, 6(23), 9-46. <http://doi.org/10.22054/jclr.2018.22508.1429>. [in Persian]
- 38.- Najafi Abrandabadi, Ali Hossein; Habibzadeh, Mohammad Jafar; Shams Natri, Ebrahim. (1990). "Organized Crime in Criminology and Criminal Law". *Modares Ulum Humanitas*, 4(4), 53-73. [in Persian]
- 39.- Office for the Preservation and Publication of his Eminence Ayatollah Khamenei. (09/11/1993). "Communication of the General Policies of the Second Development Program". Announcements section, available at: < <https://khi.ink/f/2692>>. [in Persian]
- 40.- Office for the Preservation and Publication of the Works of his Eminence Ayatollah Khamenei. (07/03/1992). "Message on the Occasion of the Commencement of the Fourth Term of the Islamic Consultative Assembly". Message section, available at: < <https://khi.ink/f/2620>>. [in Persian]
- 41.- Office for the Preservation and Publication of the Works of his Eminence Ayatollah Khamenei. (08/03/1374). "Statements in a Meeting with Representatives of the Parliament". Statements section, available at: <<https://khi.ink/f/2753>>. [in Persian]
- 42.- Panahi, Mohammad Hossein; Amini, Saeideh. (2013). "The Evolution of the Discourse of the Fighting Clergy Assembly". *Iranian Journal of Social Studies*, 7(2), 29-58. <https://doi.org/10.1001.1.20083653.1392.7.2.2.3> [in Persian]
- 43.- Pazhoyan, Jamshid; Taleblou, Reza; Quraishi, Nayreh Sadat; Jalalian, Katayoun. (2008). "Comparison and Economic Performance of States after the Islamic Revolution (Goals, Policies, Performance Development Programs)". *Development Strategy Journal*, 4(15), 180-212. [in Persian]
- 44.- Performance Report of the Fourth Parliament. (22/04/1995). Research Assistant, Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Report Code 2700649. [in Persian]
- 45.- Roshanfekar, Mohammad Mehdi. (1387). "Typology of Left and Right in Iran". *Zamaneh Monthly*, 8(78), 23-27. [in Persian]
- 46.- Sadra, Alireza. (02 /04/ 2011). The Fourth Parliament, the Right-wing Parliament that Behaved Left. Online News, available at <https://Khabaronline.ir/x3nfn>. [in Persian]
- 47.- Shamei, Mohammad. (2008). *An Introduction to Criminology and Decriminalization*. First Edition. Tehran: Jangal. [in Persian]

- 48.- Shamei, Mohammad; Shahbaz, Sara. (2015). Maximal Criminology. First Edition. Tehran: Jangal. [in Persian]
- 49.- Sinai, Vahid; Akbari, Sara. (2021). "A Study of Traditional Market Relations and Political Structure during the Hashemi Rafsanjani Period (1376-1368)", Political and International Approaches, 13(1), 264-282. <https://doi.org/10.29252/piAj.2021.101838>. [in Persian]
- 50.-Sinai, Vahid; Mohqar, Ahmad; Zamani, Somayeh. (2011). "Investigating the Role of the Third Islamic Consultative Assembly in Policy-Making, Case Study: The First Program and the Transition to the Construction Period (1988-1992)". Journal of Political Science, 6(3), 75-106. [in Persian]
- 51.- Soltanfar, Gholam Reza; Shamyati, Houshang; Ezmet, Ali. (2017). "The Effect of Ideology on the Acquisition and Expansion of Criminal Law". Iranian and International Comparative Legal Research Quarterly. 10(37), 93-144. [in Persian]
- 52.-Ziba Kalam, Sadegh. (2005). "Eight Years with Hashemi and Eight Years with Seyyed Mohammad Khatami". Karagheed Journal, 11(162), 8-10. [in Persian]

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی